

Bir Kızılbaş Şairi : Pir Sultan Abdal

Prof. Dr. M. Fuad KÖPRÜLÜ
Yayına Hazırlayan : Ahsen TURAN

Eski Bektaşî Cönk ve mecmualarında, «Pir Sultan» veya «Pir Sultan Abdal» diye anılan şairin bir çok «nefes»lerine rastlanır. «Derviş Ruhullah» tarafından yayımlanan «Bektaşî Nefesleri»nde (Kitâb-hâne-i Südi 1340; s. 7, 25, 28, 33, 39, 63,, 68, 69,79) daha sonra yayımlanan «Besim Atalay Bey»in «Bektaşîlik ve Edebiyatı»nda (İstanbul matba-i 'Amire 1340, s. 61, 62, 63, 82, 96, 99, 102, 103, 105, 106, 110, 120) Pir Sultan Abdal'ın nefesleri kayıtlıdır. Bu cins mecmualarda müstensinler bazen mahlasları değiştirdikleri için, aynı manzumenin bir mecmuada başka, diğer mecmuada başka şairlere isnad olduğu görülür. Bunun diğer bir sebebi de Bektaşiler arasında ağızdan ağıza intikal eden bu eserlerin çoğunlukla ağızdan mecmualara kaydedilmesidir. İşte bundan dolayı aynı manzumenin, çeşitli mecmualardaki metinleri arasında büyük farklar meydana gelir. Meselâ Pir Sultan Abdal'ın «Derviş Ruhullah»ın eserinde kaydedilen bir şiiri (s. 32) Besim Atalay Bey'in kitabında «Hatayi» adına kayıtlıdır. (s. 63). Besim Atalay Bey, kitabının 110. sahifesinde «Abdal Musa» adına kaydettiği manzume-yi 120. sahifede «Pir Sultan» adına tekrar kaydetmiştir.

Sonraki devirlerde yazılmış Bektaşî cönklerinde «Pir Sultan»ın daha bir takım manzumeleri bulunmakla beraber, daha eski devirlere ait mecmualarda da onun eserlerine rastlanıyor.

«Şah Hatayi» ye yani meşhur «Şah İsmail» e isnâd olunan ve hicri 10. yy. Kızılbaşlarının adâp ve erkanını ihtiva eden «Menakibül'-esrar Behçetü'l-ahrâr» adlı eserde. Hatâyî, Kul Himmet, Kul 'Âdil, Kul Mazlum» gibi Kızılbaş

şairlerinin eserleri arasında Pir Sultan Abdal'ın da üç manzumesi mevcuttur. (Hususi kütüphanemizdeki tek yazma) Bununla beraber elimdeki nüshanın onbirinci yüzyılda istinsah edildiğini ve bu manzumelerden bazılarının o sırada asıl eserin metnine dahil edilip ilave olunduğunu tahmin etmekteyim. Asıl esere gelince onun, «Şah Tahmas» zamanında yani 10. yüzyılda tertip edildiği açıkça anlaşılmaktadır.

«Pir Sultan» ın bazı eski mecmualarda kayıtlı bir manzumesi onun zamanı, şahsî görüşleri hakkında bize bir fikir verebilecek mahiyette olduğu için aynen naklediyorum.

I

Hızır Paşa bizi berdar etmeden
Açılın kapılar Şah'a gidelim.
Siyaset günleri gelip yetmeden,
Açılın kapılar Şah'a gidelim.

Gönül çıkmak ister Şah'ın köşküne
Can boyanmak ister Ali müşküne
Pirim Ali On iki imam aşkına
Açılın kapılar Şah'a gidelim.

Her nereye gitsem yolum dumandır,
bizi böyle kılan ahdi ü amandır
Zincir boynum sıkta halim yamandır,
Açılın kapılar Şah'a gidelim.

Yaz selleri gibi akar çağlarım
Hançer alıp ciğerciğim dağlarım
Garip kaldım şu arada ağlarım
Açılın kapılar Şah'a gidelim.

Pir Sultan'ım eydür mürüvetli Şah'ım
Yaram baş oldu sızlar ciğergâhım
Arşa direk direk olmuştur âhım
Açılın kapılar Şah'a gidelim.

Kul olayım kalem tutan eline
Kâtip ahvâlimi Şah'a böyle yaz
Şekerler ezeyim şirin diline
Kâtip ahvâlimi Şah'a böyle yaz.

Allah'ı seversen kâtip böyle yaz
Dün ü gün ol Şah'a eylerim niyaz
Umarım yıkılırsın şu karlı Sivas
Kâtip ahvâlimi Şah'a böyle yaz.

Sivas illerinde zilim çalınır
Çamlı Beller bölük bölük bölünür
Ben dosttan ayrıldım bağrım delinir
Kâtip ahvâlimi Şah'a böyle yaz.

Münafığın her dediği oluyor,
Gül benzimiz sararıp soluyor,
Gidi Mervan şaz oluben gülüyor,
Kâtip ahvâlimi Şah'a böyle yaz.

Pir Sultan Abdalım hey Hızır Paşa
Gör ki neler gelir sağ olan başa
Hasret koydu bizi kavim kardaşa
Kâtip ahvâlimi Şah'a böyle yaz.

Aynı hadise ile alakadar olduğu
anlaşılan bu iki manzume, Pir Sultan
Abdal'ın yaşadığı zamanı ve memleke-
ti anlamak için bize iki ip ucu veri-
yor :

Hızır Paşa, Pir Sultan Abdal'ı,
onun elemelerini ve mensup olduğu
zümreyi «kavim-ı Bedrettin» adlı ese-
rinde anlatır (s. 73, 74). Hüdâyi Efendi
de bu zümrelerin Safevî Hükümdarlar-
ıyla münasebetlerini anlatmaktadır.
Hatta Kızılbaş seferinde bu zümrelere
mensup sipahilerin kendi mezhepleriyle
harb etmemek için tımandan feragat
ettiklerini açıkla söylemektedir.

1018'de İstanbul'da bu gibi şüpheli

zümrelerin teftişine memur edilen Çeş-
mi Efendi'nin İkinci Osman'a verdiği
raporda da bunların Şah Abbas'ı mür-
şid tanıdıkları, hatta Safevî Hükümdar-
ına maddeten de yardımında bulunduk-
ları ifade edilmektedir. [Mısır-ı hadr
(Donun)un Jurnal-ı Azyatında yayımla-
dığı metne müracaat, 1921, Nisan -
Haziran, s. 290 -293].

İşte Pir Sultan Abdal bu zümrele-
rin mühim bir şairidir. Eserleri Kızıl-
başlar ve Bektaşiler yani bütün Alevi
zümreleri arasında yüzyıllardan beri
yaşamıştır. Onun Besim Atalay Bey ta-
rafından yayımlanan diğer bir manzu-
mesi de [Bektaşilik ve Edebiyatı s. 100]
alay alay gelen gazilerin, yeni Safevî
ordularının, imamlarının öcünü alma-
ları lazım geldiğini anlatıp, yeryüzünü
kırmızı taçların yani kızıl külahlı Sa-
fevî Türkmenlerinin doldurması lüzum-
undan bahseder.

Yine İstanbul'da Safevî hükümdar-
ının, yüce sultanın yani Osmanlı Pa-
dışahının yerine geçip tac-ı devletle
hükümran olmasından bir propa-
gandacı lisanıyla söz etmektedir. İşte
Pir Sultan ve onun yayımladığımız
manzumeleri Anadolu'nun yalnız ede-
bi tarihi değil, siyasi ve dinî tarihi iti-
barıyla da fevkalâde önemlidir. Türki-
ye'deki Alevi zümreleri arasında bu
manzumeler sazlarla uzun yüzyıllar
çalınmıştır.

- * Köprülü Fuat, Pir Sultan Abdal, Ha-
yat dergisi, Sayı : 64, Ankara 1928.
- * Hızır Paşa ile ilgili ilk tesbit eden
inceleme.